

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet Erteleme Davranışları

Worship Procrastination Behaviors of Students of the Faculty of Theology

Kübra CEVHERLİ, Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.
Sakarya Üniversitesi, Sakarya | Sakarya University, Sakarya, Türkiye
kcevherli@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2592-3325
ROR: 04ttnw109

ISSN: 1303-880X

e-ISSN: 2667-7504

dergipark.org.tr/tr/pub/ded

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 28.04.2026

Kabul Tarihi / Accepted Date: 13.06.2026

Yayın Tarihi / Published Date: 25.06.2026

Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.

Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Cevherli, K. (2026). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet Erteleme Davranışları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 24(51), 213-250.

<https://doi.org/10.34234/ded.1939152>

Öz

Bu araştırma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme davranışlarını çok boyutlu bir perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ibadet erteleme genel erteleme eğilimi, öznel dindarlık algısı, mükemmeliyetçilik yönelimleri, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleriyle ilişkisi ele alınmaktadır. Araştırma, ilişkisel tarama modeline dayalı nicel bir çalışmadır. Araştırmanın örnekleme, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören ve sınıf düzeylerinin örnekleme temsilini sağlamak amacıyla kota örnekleme yöntemiyle belirlenen 356 lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler; Kişisel Bilgi Formu, Genel Erteleme Ölçeği (Çakıcı, 2003) ve İbadet Erteleme Ölçeği (Abanoz & Belen, 2023) aracılığıyla toplanmıştır. Analizlerde bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson korelasyon analizi ve basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada genel erteleme ile ibadet erteleme arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .437$, $p < .001$). Regresyon analizi, genel erteleme ile ibadet erteleme varyansının %19.1'ini açıkladığını ortaya koymuştur. Öznel dindarlık algısı da ibadet erteleme üzerinde belirleyici bir değişken olarak öne çıkmış; kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin ibadet erteleme düzeyleri anlamlı biçimde daha düşük bulunmuştur ($F(2, 353) = 10.034$, $p < .001$). Mükemmeliyetçilik yönelimleri açısından sosyal yönelimli mükemmeliyetçilik grubu genel ertelemelerde anlamlı düzeyde yüksek puan alırken ($F(2, 353) = 8.665$, $p < .001$) ibadet erteleme üzerinde mükemmeliyetçilik türleri arasında anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir ($p = .153$). Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin genel erteleme ve ibadet erteleme üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bulgular, ibadet erteleme genel öz düzenleme zafiyetiyle ilişkili olmakla birlikte büyük ölçüde kendine özgü psikolojik dinamiklerle şekillendiğini göstermektedir. Öznel dindarlık algısının belirleyici rolü, din eğitiminde bilgi aktarımı ile kimlik gelişimi ve anlam inşasının da desteklenmesinin önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İbadet Erteleme, Genel Erteleme, Dindarlık Algısı, Mükemmeliyetçilik, İlahiyat Öğrencileri.

&

Abstract

This study aims to examine worship procrastination behaviors among theology faculty students from a multidimensional perspective. To this end, the relationships between worship procrastination and general procrastination tendency,

subjective religiosity perception, perfectionism orientations, gender, and year of study were investigated. The study employed a quantitative relational survey design. The sample consisted of 356 undergraduate students enrolled at the Faculty of Theology of Sakarya University and selected through quota sampling based on year level. Data were collected using a Personal Information Form, the General Procrastination Scale (Çakıcı, 2003), and the Worship Procrastination Scale (Abanoz & Belen, 2023). The independent samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Pearson correlation analysis, and simple linear regression analysis were used to analyze the data. A moderate, positive, and significant relationship was found between general procrastination and worship procrastination ($r = .437, p < .001$). Regression analysis revealed that general procrastination accounted for only 19.1% of the variance in worship procrastination. Subjective religiosity perception emerged as a significant predictor of worship procrastination; students who defined themselves as religious showed significantly lower levels of worship procrastination ($F(2, 353) = 10.034, p < .001$). Regarding perfectionism orientations, the socially prescribed perfectionism group scored significantly higher on general procrastination ($F(2, 353) = 8.665, p < .001$), whereas no significant difference was observed among perfectionism groups in terms of worship procrastination ($p = .153$). No significant differences in general or worship procrastination were found according to gender or year of study. The findings indicate that while worship procrastination is related to general self-regulatory deficits, it is largely shaped by its own distinct psychological dynamics. The significant role of subjective religiosity perception highlights the importance of supporting not only knowledge acquisition but also identity development and meaning-making within religious education.

Keywords: Religious Education, Worship Procrastination, General Procrastination, Religiosity Perception, Perfectionism, Theology Students.

Giriş

Erteleme davranışı, bireyin yapması gereken bir işi veya sorumluluğu sonuçlarının olumsuz olacağını öngörmesine rağmen kasıtlı olarak ileri bir tarihe bırakması olarak tanımlanmakta (Steel, 2007) ve günümüz toplumlarında giderek yaygınlaşan bir davranış örüntüsü olarak dikkat çekmektedir. Alanyazında erteleme davranışının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlara sahip çok yönlü bir olgu olduğu, özellikle zaman yönetimi eksikliği ve öz düzenleme başarısızlığı ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Balkıs, 2007). Ertelemenin bir türü olarak literatürde çalışılan akademik erteleme, üniversite öğrencileri arasında

oldukça yaygın biçimde gözlemlenmekte ve akademik başarı, öz yeterlik ile psikolojik iyi oluş üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır (Beswick vd., 1988; Steel, 2007). Erteleme davranışının bu denli yaygın ve işlevsel bozulmalara yol açması, konuyu psikoloji ve eğitim bilimlerinin süregelen ilgi odaklarından biri haline getirmektedir.

Erteleme davranışı uzun yıllar boyunca ağırlıklı olarak akademik, mesleki ve gündelik sorumluluklar çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak insan yaşamının anlam ve kimlik boyutlarını derinden etkileyen dinî pratikler söz konusu olduğunda erteleme kendine özgü ve henüz yeterince incelenmemiş bir görünüm sergilediği dikkat çekmektedir. İbadet erteleme davranışı, bireyin ibadetlerin gerekliliğini ve önemini kabul etmesine karşın bu yükümlülükleri sürekli olarak ileri bir zamana bırakması şeklinde tezahür etmekte ve davranışsal bir gecikmenin yanında bireyin dinî kimliği, anlam dünyası ve sorumluluk algısıyla doğrudan kesişen karmaşık bir psikolojik süreci ifade etmektedir (Abanoz & Belen, 2023). Dünyevi görevlerin ertelenmesinden farklı olarak ibadet erteleme, bireyin inancıyla çelişki yaşamasına, suçluluk, iç çatışma ve manevi huzursuzluk gibi içsel gerilimler deneyimlemesine zemin hazırlayabilmektedir (Abanoz, 2025). Bu özgün psikolojik nitelik, ibadet erteleme bağımsız bir araştırma konusu olarak ele alınmasını önemli kılmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde ibadet ertelemeye ilişkin araştırmaların son derece sınırlı kaldığı ve bu alanın henüz sistematik biçimde ele alınmadığı görülmektedir. Türkiye örneğinde yürütülen öncü çalışmalar, ibadet erteleme mazeret bulma ve umursamama olmak üzere iki temel boyuttan oluştuğunu ve dinî tutumlarla negatif yönlü anlamlı ilişkiler sergilediğini ortaya koymuştur (Abanoz & Belen, 2023). Öte yandan ibadet erteleme ile akademik erteleme arasında pozitif, ibadet erteleme ile psikolojik iyi oluş arasında ise negatif ilişkiler raporlanmıştır (Abanoz, 2025). Bununla birlikte bu bulgular büyük ölçüde betimsel düzeyde kalmış, ibadet erteleme hangi bireysel ve psikolojik değişkenlerle ilişkili olduğu sorusu ise büyük ölçüde yanıtız kalmaya devam etmektedir. Genel erteleme eğilimi, mükemmeliyetçilik yönelimleri ve öznel dindarlık algısı gibi değişkenlerin ibadet ertelemeyle ilişkisi henüz yeterince araştırılmamıştır. Bu boşluk, ibadet erteleme olgusunun psikolojik belirleyicilerini çok değişkenli bir yaklaşımla inceleyen araştırmalara duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda ilahiyat fakültesi öğrencileri, ibadet erteleme incelenmesi için son derece özgün ve teorik açıdan kıymetli bir örneklem oluşturmaktadır. Sistematik bir dinî eğitim alan, ibadet bilincine dair yüksek farkındalık beklentisi taşıyan ve mesleki kimliklerini dinî pratikler üzerine inşa eden bu bireyler arasında ibadet

ertelemenin gözlemleniyor olması başlı başına dikkat çekici bir olgudur. Mevcut araştırmalar, ilahiyat öğrencilerinin ibadet erteleme düzeylerinin görece daha düşük olmakla birlikte tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir (Abanoz, 2025). Bu durum, dinî bilgi düzeyinin tek başına dinî pratikler üzerindeki erteleme eğilimini ortadan kaldırmadığına işaret etmekte ve bilgi ile eylem arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ilahiyat öğrencileri üzerinde yürütülecek çalışmalar, ibadet ertelemenin psikolojik ve pedagojik dinamiklerini derinlemesine anlamak açısından son derece değerli veriler sunabilir.

Bu araştırma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme davranışlarını çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ibadet ertelemenin genel erteleme eğilimi, öznel dindarlık algısı, mükemmeliyetçilik yönelimleri ile cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi demografik değişkenlerle ilişkisi ele alınmaktadır. Araştırmanın alanyazına şu noktalarda katkı sunması beklenmektedir. İlk olarak, ibadet ertelemenin genel erteleme eğiliminden bağımsız, alana özgü bir yapı olup olmadığı ampirik olarak ortaya konulacaktır. İkinci olarak, mükemmeliyetçilik yönelimlerinin ibadet ertelemeyle ilişkisi ilk kez sistematik biçimde incelenecektir. Üçüncü olarak ise öznel dindarlık algısının ibadet erteleme üzerindeki belirleyici rolü ampirik veri ve teorik çerçeve ile birlikte tartışılacaktır. Tüm bu boyutlarıyla araştırma, ibadet erteleme olgusunun teorik zeminini genişletmeye ve din eğitimi uygulamalarına yönelik çıkarımlar sunmaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın aşağıdaki hipotezleri test etmesi planlanmaktadır:

H1: İlahiyat fakültesi öğrencilerinin genel erteleme eğilimleri ile ibadet erteleme eğilimleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H2: İlahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

H3: Öğrencilerin öznel dindarlık algıları ile ibadet erteleme düzeyleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H4: İlahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme düzeyleri sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Genel erteleme eğilimi, ibadet ertelemenin “mazeret bulma” alt boyutuyla pozitif, “umursamama” alt boyutuyla ise negatif yönde anlamlı bir ilişki göstermektedir.

H6: Öğrencilerin ibadet erteleme düzeyleri, sahip oldukları mükemmeliyetçilik yönelimlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Kavramsal Çerçeve

Erteleme davranışı, bireyin yerine getirmesi gereken bir görevi ya da sorumluluğu, bu davranışın olası olumsuz sonuçlarının farkında olmasına rağmen bilinçli biçimde geciktirmesi olarak tanımlanmaktadır (Solomon & Rothblum, 1984; Steel, 2007). Bu yönüyle erteleme, zaman yönetimiyle ilişkili bir yetersizlik olmanın ötesinde bilişsel değerlendirmeler, duygusal tepkiler ve davranışsal kaçınma örüntülerini içeren çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmaktadır. Erteleme davranışı, kısa vadede bireye geçici bir rahatlama sağlasa da uzun vadede suçluluk, pişmanlık, stres ve yetersizlik duygularının artmasına zemin hazırlamaktadır.

Alanyazında erteleme davranışının temelinde öz denetim güçlükleri, görevden kaçınma eğilimi ve bireyin rahatsız edici duygulardan uzak durma isteğinin yer aldığı belirtilmektedir (Flett vd., 1995; Steel, 2007). Bu bağlamda erteleme, bireyin yapılması gereken işten çok, o işle ilişkili olarak deneyimlediği kaygı, başarısızlık korkusu ya da yetersizlik hissinden kaçınmasına hizmet eden işlevsel bir davranış biçimi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Sirois ve Pychyl (2013), ertelemenin özünde bir duygu düzenleme stratejisi yattığını ve bireyin anlık rahatlama güdüsüyle hareket ederek uzun vadeli olumsuz sonuçları göz ardı ettiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede kaygı, suçluluk ve utanç gibi olumsuz duyguların erteleme döngüsünü pekiştirdiği görülmektedir.

Psikodinamik yaklaşımlar ise erteleme davranışını, bireyin kendilik değerini tehdit eden durumlar karşısında geliştirdiği savunmacı bir kaçınma stratejisi olarak ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre erteleme, bireyin öz saygısını koruma ve içsel çatışmalardan kaçınma işlevi görebilmektedir (Ferrari vd., 1995). Akademik erteleme üzerine yapılan çalışmalar da erteleme davranışının öz saygı, öz yeterlik ve kendilik bütünlüğüyle anlamlı ilişkiler sergilediğini ortaya koymaktadır (Değirmenci vd., 2023; Türkarslan & Canel-çınarbaş, 2021). Bu bulgular, ertelemenin alışkanlık sorunu olmanın ötesinde bireyin benlik algısı ve öz değerlendirme süreçleriyle derinden bağlantılı olduğuna işaret etmektedir.

Erteleme davranışı tek tip bir yapı değildir, farklı alanlarda ve biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Milgram ve Tenne (2000), ertelemeyi genel erteleme, akademik erteleme, kararsal erteleme ve kompulsif erteleme gibi türlere ayırmakta, bu türlerin bireyin yaşamının farklı alanlarında farklı yoğunluklarda görülebileceğini belirtmektedir. Bu ayırım, ertelemenin bireyin genel davranış örüntülerine yayılan bir eğilim olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Akademik erteleme, öğrencinin ders çalışma, ödev hazırlama ve sınavlara hazırlanma gibi akademik sorumluluklarını sürekli olarak geciktirmesi ya da bu

görevleri son ana bırakması şeklinde tanımlanmaktadır (Solomon & Rothblum, 1984). Bu durum akademik başarıyı düşürmenin yanı sıra öğrencilerin öz yeterlik algıları ve psikolojik iyi oluşları üzerinde de olumsuz etkiler doğurmaktadır (Beswick vd., 1988; Steel, 2007). Özellikle bireyin akademik görevleri yerine getirirken yoğun kaygı yaşadığı, başarısızlık ihtimalini tehdit olarak algıladığı ya da kendisini yeterli görmediği durumlarda erteleme eğiliminin belirginleştiği görülmektedir (Ferrari & Tice, 2000).

Erteleme davranışının önemli bir psikolojik belirleyicisi olarak öne çıkan mükemmeliyetçilik, bireyin kendisi ve başkaları için aşırı yüksek standartlar belirlemesi ve bu standartlara ulaşamadığında yoğun eleştirel değerlendirmelere yönelmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Hewitt & Flett, 1991). Hewitt ve Flett (1991), mükemmeliyetçiliğin tek boyutlu bir yapı olmadığını, öz yönelimli, sosyal yönelimli ve diğer yönelimli olmak üzere üç farklı biçimde ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Öz yönelimli mükemmeliyetçilik, bireyin kendi performansına ve yeteneklerine ilişkin son derece yüksek standartlar belirlemesini ve bu standartları karşılayamamayı kişisel bir başarısızlık olarak değerlendirmesini ifade etmektedir. Sosyal yönelimli mükemmeliyetçilik, bireyin önemli gördüğü kişilerin kendisinden mükemmel bir performans beklediğine ilişkin algısını ve bu beklentileri karşılama yönündeki yoğun baskı hissini kapsamaktadır. Diğer yönelimli mükemmeliyetçilik ise bireyin çevresindeki kişilerden aşırı yüksek standartlar beklemesi olarak tanımlanmakta ve kişilerarası ilişkilerde eleştiricilik eğilimi ile ilişkilendirilmektedir.

Mükemmeliyetçilik ile erteleme davranışı arasındaki ilişki alanyazında kapsamlı biçimde incelenmiştir. Özellikle öz yönelimli mükemmeliyetçilik düzeyi yüksek bireylerin, görevi kusursuz biçimde yerine getirememe kaygısıyla göreve başlamayı ya da tamamlamayı erteleyebildiği gösterilmektedir (Flett vd., 1995; Joormann & Stöber, 1997; F. M. Sirois vd., 2017). Sosyal yönelimli mükemmeliyetçilikte ise bireyin başkalarının beklentilerini karşılayamama kaygısı, performans durumlarından kaçınmayı ve dolayısıyla ertelemeyi besleyebilmektedir. Bu çerçevede bireyin benimsediği mükemmeliyetçilik yönelimi, erteleme davranışının düzeyini ve biçimini etkileyebilecek önemli bir bireysel farklılık değişkeni olarak değerlendirilmektedir.

Erteleme davranışının genel, akademik ve mükemmeliyetçilik bağlamında nasıl şekillendiği ele alındıktan sonra bu eğilimin dinî sorumluluklar özelinde nasıl ortaya çıktığı incelenebilir. İbadet erteleme davranışı, bireyin ibadetlerin gerekliliğini ve önemini kabul etmesine rağmen bu ibadetleri sürekli olarak ile-

ri bir zamana bırakması şeklinde tanımlanmaktadır (Abanoz & Belen, 2023). Mazeret bulma boyutu, bireyin ibadetleri ertelemesini yoğunluk, yorgunluk ya da uygun zaman bulamama gibi gerekçelerle meşrulaştırmasını ifade ederken umursamama boyutu ise ibadetlerin zamanında yerine getirilmemesini önemli bir sorun olarak görmemesini belirtmektedir.

Genel erteleme davranışından farklı olarak ibadet erteleme, bireyin inancıyla çelişki yaşamasına yol açabilmekte, bu durum da manevi ve psikolojik gerilime sebebiyet verebilmektedir. İbadetin ertelenmesi, bireyde suçluluk, iç çatışma ve dinî kimlik zedelenmesi gibi içsel gerilimlere neden olabilmektedir. Bu açıdan ibadet erteleme, davranışsal bir gecikmenin ötesine geçerek bireyin dinî sorumluluk algısı, ibadetle kurduğu anlam ilişkisi ve dinî yaşantıyı içselleştirme düzeyiyle yakından bağlantılı çok katmanlı bir psikolojik süreci ifade etmektedir (Abanoz, 2025). Nitekim araştırmalar, ibadet erteleme dinî tutumlarla negatif yönlü ilişkili olduğunu ve dindarlık düzeyi arttıkça ibadet erteleme eğiliminin belirgin biçimde azaldığını göstermektedir (Abanoz & Belen, 2023). Bu bulgu, ibadet erteleme yalnızca öz düzenleme eksikliğiyle açıklanamayacağını, bireyin dinî sorumluluğu nasıl anlamlandırıldığı ve bu sorumluluğu ne ölçüde içselleştirdiğiyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Akademik erteleme ile ibadet erteleme arasındaki ilişki, ertelemenin bireyin yaşamının farklı alanlarına yayılan genel bir eğilim mi yoksa alana özgü davranış örüntülerinden mi oluştuğu sorusunu gündeme getirmektedir. Yapılan çalışmalar bu iki erteleme türü arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu, akademik alanda erteleme eğilimi gösteren bireylerin ibadet alanında da benzer eğilimler sergileyebildiğini ortaya koymaktadır (Abanoz, 2025). Bununla birlikte ibadet erteleme, akademik erteleden farklı olarak dinî tutum ve dindarlık düzeyiyle daha doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir (Abanoz & Belen, 2023). Bu durum, ibadet erteleme kendine özgü psikolojik dinamiklere sahip bağımsız bir yapı olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmakta ve özgün bir araştırma alanı sunduğuna işaret etmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme davranışlarını incelemeyi amaçlayan nicel bir çalışmadır. Çalışmada değişkenler arasındaki

ilişkilerin belirlenmesi ve demografik gruplara göre karşılaştırmalar yapılması hedeflendiğinden araştırma ilişkisel tarama modelinde yapılandırılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki değişim örüntülerini ortaya koymayı amaçlayan ve neden-sonuç ilişkisi kurmaktan ziyade mevcut durumu betimleyen bir araştırma desendir (Büyüköztürk vd., 2025). Bu desen ibadet ertelemenin genel erteleme eğilimi, öznel dindarlık algısı ve mükemmeliyetçilik yönelimleri gibi birden fazla değişkenle eş zamanlı ilişkisinin incelenmesine olanak tanınması bakımından araştırmanın amacına uygun görülmüştür.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise toplam 356 ilahiyat fakültesi öğrencisinden oluşmaktadır. Ulaşılan 356 kişilik örneklem büyüklüğü, Krejcie ve Morgan'ın (1970) geliştirdiği örneklem hesaplama modeline göre, %95 güven düzeyi ve %5 hata payı varsayımı altında yeterli kabul edilmektedir. Örneklem seçiminde, sınıf düzeylerinin örneklem içerisinde temsil edilmesini sağlamak amacıyla kota örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu doğrultuda hazırlık, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyleri için belirlenen kotalar çerçevesinde katılımcılara ulaşılmış ve her sınıf düzeyinden yakın sayıda öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir (Mertens, 2010).

Araştırmaya dahil edilme ölçütleri ilahiyat fakültesinde öğrenim görüyor olmak, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmek ve veri toplama araçlarını analiz için yeterli düzeyde doldurmuş olmaktır. Anket formunu büyük ölçüde boş bırakan ya da tutarsız yanıt örüntüsü sergilediği düşünülen formlar veri setine dahil edilmemiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	256	71.9
	Erkek	100	28.1
	Toplam	356	100.0
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	69	19.4
	2. Sınıf	69	19.4
	3. Sınıf	61	17.1

4. Sınıf	95	26.7
Hazırlık	62	17.4
Toplam	356	100.0
Öznel Dindarlık Algısı		
Çok dindarım	14	3.9
Dindarım	289	81.2
Ne dindarım ne dindar değilim	47	13.2
Dindar değilim	4	1.1
Hiç dindar değilim	2	0.6
Toplam	356	100.0
Mükemmeliyetçilik Yönelimi		
Öz yönelimli	251	70.5
Sosyal yönelimli	85	23.9
Diğer yönelimli	20	5.6
Toplam	356	100.0

Not. N = 356.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler üç bölümden oluşan bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından literatür taraması sonucunda oluşturulan bu form, katılımcıların demografik niteliklerini, dinî arka planlarını ve kişisel yönelimlerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde öğrencilere cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi, öznel dindarlık algısı ve ailelerinin dindarlık düzeyini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli ve derecelendirmeli sorular yöneltilmiştir. Öznel dindarlık algısı, katılımcıların kendilerini ne ölçüde dindar olarak tanımladıklarına yönelik kategorik sorularla değerlendirilmiştir. Dindarlığın bu araştırmada çok boyutlu bir ölçek yerine öznel algı düzeyinde ele alınması bilinçli bir tercih olup araştırmanın odağını dindarlığın derinlemesine ölçümünden ziyade bireyin kendini nasıl konumlandığına yöneltilmektedir. Bununla birlikte tek maddelik öznel dindarlık ölçümünün psikometrik sınırlılıklar taşıdığı ve çok boyutlu dindarlık ölçeklerinin (Ayten, 2009; Yapıcı, 2006; Ok, 2016) sunduğu derinliğe sahip olmadığı kabul edilmektedir. Ayrıca, araştırmanın değişkenlerinden biri olan mükemmeliyetçilik yönelimi Hewitt ve

Flett (1991) tarafından geliştirilen Üç Boyutlu Mükemmeliyetçilik Modeli temel alınarak hazırlanan kategorik bir soru aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara, kendilerini kuramsal modelde yer alan öz-yönelimli mükemmeliyetçilik, sosyal yönelimli mükemmeliyetçilik ve diğer yönelimli mükemmeliyetçilik türlerinden hangisine daha yakın hissettiklerini belirlemeye yönelik soru sorularak bu form kapsamında değerlendirilmiştir.

Genel Erteleme Ölçeği

Katılımcıların genel erteleme eğilimlerini belirlemek amacıyla Genel Erteleme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, Deniz Çiğdem Çakıcı tarafından geliştirilmiştir (Çakıcı, 2003). Ölçek 18 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tipi bir derecelendirme sistemine sahiptir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, lise ve üniversite öğrencilerinin genel erteleme eğiliminin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin daha önce yapılan çalışmalarda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu raporlanmıştır.

Ölçeğin orijinal çalışmasında Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Ölçek “erteleme” ve “zamanı etkin kullanma” olmak üzere iki faktörlü bir yapıya sahip olmakla birlikte birinci faktörün açıkladığı varyansın %41,464 olması nedeniyle Çakıcı (2003) ölçeğin tek boyutlu olarak da kullanılabileceğini belirtmiştir. İki faktörlü yapıda toplam açıklanan varyans %49,232'dir. Faktör yük değerleri incelendiğinde birinci boyuttaki maddelerin .525 ile .733 arasında, ikinci boyuttaki maddelerin ise .591 ile .719 arasında değiştiği görülmektedir (Çakıcı, 2003). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı genel ölçek için .948, erteleme alt boyutu için .947 ve zamanı etkin kullanma alt boyutu için .888 olarak hesaplanmıştır.

İbadet Erteleme Ölçeği

Araştırmada katılımcıların ibadet erteleme düzeylerini belirlemek amacıyla İbadet Erteleme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, Sema Abanoz ve Fatıma Zeynep Belen tarafından geliştirilmiştir ve iki alt boyuttan oluşmaktadır (Abanoz & Belen, 2023). Bu alt boyutlar “mazeret bulma” (8 madde) ve “umursamama” (6 madde) olarak adlandırılmaktadır. Ölçek 14 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tipi bir derecelendirme yapısına sahiptir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, ibadet erteleme eğiliminin yüksekliğini göstermektedir.

Ölçeğin psikometrik özellikleri incelendiğinde Cronbach alfa güvenirlik katsayısının genel ölçek için .902, mazeret bulma alt boyutu için .923 ve

umursamama alt boyutu için .824 olduğu görülmektedir. İki faktörlü yapının toplam varyansın %52,6'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Faktör yük değerleri incelendiğinde mazeret bulma boyutundaki maddelerin .461 ile .834 arasında, umursamama boyutundaki maddelerin ise .419 ile .852 arasında değiştiği görülmektedir. Doğrulamalı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde $\chi^2/df = 2.82$, CFI = .955, SRMR = .051 ve RMSEA = .067 değerlerine ulaşılmış, bu değerlerin kabul edilebilir ve mükemmel uyum sınırları içinde yer aldığı görülmüştür (Abanoz & Belen, 2023). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı genel ölçek için .918, mazeret bulma alt boyutu için .928 ve umursamama alt boyutu için .838 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri 20/01/2026 – 08/02/2026 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama sürecinden önce katılımcılara araştırmanın amacı, katılımın gönüllülük esasına dayandığı, yanıtların gizli tutulacağı ve elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı açıklanmıştır. Katılımcılardan aydınlatılmış onam alınmıştır. Uygulama sırasında katılımcılara, soruları dikkatle okumaları ve kendilerini en iyi yansıtan seçeneği işaretlemeleri yönünde yönerge verilmiştir. Uygulama tamamlandıktan sonra elde edilen formlar kontrol edilmiş ve büyük ölçüde boş bırakılan, rastgele ya da özensiz doldurulduğu değerlendirilen formlar veri setinden çıkarılmıştır.

Etik İlkeler

Araştırma, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. Çalışma için Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulundan etik onay alınmıştır (Tarih: 15.05.2024, Toplantı No: 69, Karar No: 37). Katılımcıların kimlik bilgileri toplanmamış, veriler anonim olarak analiz edilmiş ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılmıştır.

Veri Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS IBM 31 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analiz süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmuştur:

Öncelikle veri setinde eksik veri ve uç değer kontrolleri yapılmıştır. Ölçeklerde ters madde bulunduğu ters kodlama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Normallik varsayımı, çarpıklık ve basıklık değerleri ile birlikte grafikler üzerinden değerlendirilmiştir.

Ölçeklerin ve alt boyutlarının iç tutarlılığı Cronbach alfa katsayısı kullanılarak incelenmiştir. Katılımcıların genel erteleme ve ibadet erteleme düzeylerini belirlemek amacıyla betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma, minimum-maksimum değerler) hesaplanmıştır.

Demografik değişkenlere göre karşılaştırmalar için, iki gruplu değişkenlerde bağımsız örneklem t-testi, üç ve daha fazla gruplu değişkenlerde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Genel erteleme ile ibadet erteleme arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiş, genel ertelemenin ibadet ertelemeyi yordama düzeyini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklere ait verilerin normal dağılıma uygunluğu çarpıklık ve basıklık değerleri incelenerek belirlenmiştir. Literatürde çarpıklık değerlerinin ± 1.5 , basıklık değerlerinin ± 2 sınırları içinde kalması normal dağılım ölçütü olarak kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2019). Tablo 2’de görüldüğü üzere tüm ölçek ve alt boyutlara ilişkin değerler bu sınırlar içinde yer almaktadır. Bu doğrultuda analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 2: Kullanılan Ölçeklerin Normallik Testleri

Değişkenler	Skewness (Çarpıklık)		Kurtosis (Basıklık)	
	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Genel Erteleme	.578	.129	.031	.258
Erteleme	.896	.129	.172	.258
Zamanı Erkin Kullanma	-.049	.129	-.229	.258
İbadet Erteleme	.501	.129	-.151	.258
Mazeret Bulma	.811	.129	.108	.258
Umursamama	-.126	.129	-.194	.258

Bulgular

Betimsel Analizler

Araştırmaya katılan bireylerin (N=356) Genel Erteleme ve İbadet Erteleme ölçekleri ile alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Genel Erteleme ve İbadet Erteleme Ölçekleri ile Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutlar	N	\bar{x}	Standart Sapma (SS)
Genel Erteleme Ölçeği (Toplam)	356	43.65	15.26
<i>Erteleme (Alt Boyut)</i>	356	23.63	10.51
<i>Zamanı Erkin Kullanma (Alt Boyut)</i>	356	21.98	6.12
İbadet Erteleme Ölçeği (Toplam)	356	32.90	10.55
<i>Mazeret Bulma (Alt Boyut)</i>	356	16.63	7.24
<i>Umursamama (Alt Boyut)</i>	356	19.73	4.70

Araştırmaya katılan 356 kişinin Genel Erteleme Ölçeği toplam puan ortalaması 43.65 (SS= 15.26) olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek puanların 18 ile 90 arasında değiştiği göz önüne alındığında, katılımcıların genel erteleme eğilimlerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, katılımcıların İbadet Erteleme Ölçeği toplam puan ortalaması 32.90 (SS= 10.55) olarak tespit edilmiştir. Bu ölçekten alınabilecek puanların ise 14 ile 70 arasında değiştiği dikkate alındığında, katılımcıların ibadet erteleme eğilimlerinin de orta düzeyde (orta düzeyin alt sınırına yakın) olduğu görülmektedir.

Cinsiyete Göre Genel ve İbadet Erteleme Düzeylerinin Karşılaştırılması

Genel erteleme ve ibadet erteleme puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Genel Erteleme ve İbadet Erteleme Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	t	p
Genel Erteleme	Kadın	256	43.28	15.81	-.732	.464
	Erkek	100	44.60	13.79		
<i>Erteleme (alt boyut)</i>	Kadın	256	23.18	10.64	-1.312	.190
	Erkek	100	24.80	10.12		
<i>Zamanı Erkin Kullanma (alt boyut)</i>	Kadın	256	21.89	6.31	-.423	.673

	Erkek	100	22.20	5.64		
İbadet Erteleme	Kadın	256	32.67	10.61	-.668	.505
	Erkek	100	33.50	10.43		
<i>Mazeret Bulma (alt boyut)</i>	Kadın	256	16.44	7.20	-.807	.420
	Erkek	100	17.13	7.33		
<i>Umursamama (alt boyut)</i>	Kadın	256	19.77	4.76	.259	.796
	Erkek	100	19.63	4.55		

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların genel erteleme düzeylerinde cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($t = -0.732, p > .05$). Kadınların genel erteleme puan ortalamaları 43.28 iken erkeklerin puan ortalamaları 44.60 olarak bulunmuştur. Genel ertelemenin alt boyutları incelendiğinde erteleme alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($t = -1.312, p > .05$). Kadınların erteleme alt boyutu puan ortalamaları 23.18 iken, erkeklerin puan ortalamaları 24.80 olarak bulunmuştur. Zamanı etkin kullanma alt boyutunda da cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir ($t = -0.423, p > .05$). Kadınların zamanı etkin kullanma puan ortalamaları 21.89, erkeklerin ise 22.20 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, kadın ve erkeklerin genel erteleme davranışının erteleme eğilimi ve zamanı yönetme becerisi açısından birbirinden farklılaşmadığına işaret etmektedir.

Benzer şekilde katılımcıların ibadet erteleme düzeylerinde de cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = -0.668, p > .05$). Kadınların ibadet erteleme puan ortalamaları 32.67 iken, erkeklerin ortalamaları 33.50'dir. Bu bulgulara göre, araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin genel erteleme ve ibadet erteleme eğilimlerinin birbirine benzer olduğu söylenebilir. İbadet ertelemenin alt boyutları ele alındığında, mazeret bulma alt boyutunda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($t = -0.807, p > .05$). Kadınların mazeret bulma puan ortalamaları 16.44 iken erkeklerin puan ortalamaları 17.13 olarak bulunmuştur. Umursamama alt boyutunda da cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($t = 0.259, p > .05$). Kadınların umursamama puan ortalamaları 19.77, erkeklerin ise 19.63 olarak belirlenmiştir. Söz konusu bulgular, ibadet erteleme davranışının gerek mazeret üretme gerekse umursamazlık boyutlarında kadın ve erkekler arasında benzer bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır.

Elde edilen bu sonuç, benzer eğitimsel arka plana sahip ilahiyat öğrencilerinde cinsiyetin ibadet erteleme davranışı açısından bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir.

Sınıf Düzeyine Göre Genel ve İbadet Erteleme Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 5’te katılımcıların genel erteleme ve ibadet erteleme puan ortalamalarının okudukları sınıf düzeyine göre dağılımına ve bu dağılımın anlamlılığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 5: Sınıf Düzeyine Göre Genel Erteleme ve İbadet Erteleme Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Sınıf	N	\bar{X}	SS	F	p
Genel Erteleme	Hazırlık	62	42.60	13.52	.606	.659
	1. Sınıf	69	45.28	16.61		
	2. Sınıf	69	41.75	13.73		
	3. Sınıf	61	44.66	14.87		
	4. Sınıf	95	43.89	16.66		
	<i>Toplam</i>	<i>356</i>	<i>43.65</i>	<i>15.26</i>		
İbadet Erteleme	Hazırlık	62	33.61	12.72	1.595	.175
	1. Sınıf	69	32.16	9.26		
	2. Sınıf	69	31.25	10.97		
	3. Sınıf	61	35.56	11.25		
	4. Sınıf	95	32.47	8.85		
	<i>Toplam</i>	<i>356</i>	<i>32.90</i>	<i>10.55</i>		

Tablo 5’e göre, katılımcıların sınıf düzeyleri ile genel erteleme eğilimleri ($F = 0.606$, $p > .05$) ve ibadet erteleme düzeyleri ($F = 1.595$, $p > .05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu bulgular, öğrencilerin sınıf düzeyinin genel erteleme ve ibadet erteleme eğilimleri üzerinde belirleyici bir fark oluşturmadığına işaret etmektedir.

Beklenenin aksine ilahiyat fakültesi öğrencilerinin üst sınıflara geçtikçe teorik dinî bilgilerinin artmasına rağmen ibadet erteleme düzeylerinde anlamlı bir düşüş yaşanmaması dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu durum, dinî bilginin artışının tek başına ibadet pratiklerindeki erteleme eğilimini azaltmaya yetmediğine işaret etmektedir. Söz konusu bulgu, ibadet ertelemenin bilgi eksikliğinden ziyade motivasyon, öz düzenleme ve eyleme geçme süreçlerindeki psikolojik güçlüklerle ilişkili olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Öznel Dindarlık Algısına Göre İbadet Erteleme Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 6’da katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre ibadet erteleme puan ortalamalarının dağılımına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 6: Öznel Dindarlık Algısına Göre İbadet Erteleme Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Dindarlık Algısı	N	\bar{X}	SS	F	p	Grup Farkı (Scheffe)
Dindarım	303	31.88	10.35			
Ne dindarım ne dindar değilim	47	38.49	9.86	10.034	< .001	2 > 1
Dindar değilim	6	40.50	11.08			
Toplam	356	32.90	10.55			

Not: Levene testi varyans homojenliğini doğruladığından ($p = .588$) Scheffe post-hoc testi uygulanmıştır. “Dindar değil” grubunun örnekleminin ($n = 6$) küçük olması nedeniyle bu gruba ilişkin bulgular ihtiyatla yorumlanmalıdır.

Tablo 6 incelendiğinde ibadet erteleme puanlarının katılımcıların öznel dindarlık algısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F(2, 353) = 10.034, p < .001$). Etki büyüklüğü hesaplandığında $\eta^2 = .054$ olarak bulunmuş, bu değer küçük-orta düzey bir etki büyüklüğüne işaret etmektedir. Varyans homojenliği Levene testi ile doğrulandığından ($p = .588$) post-hoc karşılaştırmalar Scheffé testi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Scheffe testi sonuçlarına göre, kendini dindar olarak tanımlayan katılımcıların ibadet erteleme puan ortalaması (Ort. = 31.88, SS = 10.35), kendini ne dindar ne dindar değil olarak tanımlayanların ortalamasından (Ort. = 38.49, SS = 9.86) istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur ($p < .001$). Dindar değil grubunun ibadet erteleme ortalaması (Ort. = 40.50, SS = 11.08) her iki gruptan da yüksek olmakla birlikte, bu grubun örneklem büyüklüğünün oldukça sınırlı olması ($n = 6$) nedeniyle söz konusu fark istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır. Bu bulgu ihtiyatla yorumlanmalıdır. Genel eğilim incelendiğinde, dindarlık algısı güçlendikçe ibadet erteleme düzeyinin belirgin biçimde azaldığı görülmektedir. Bu örüntü, öznel dindarlık algısının ibadet erteleme üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymakta ve H3 hipotezini desteklemektedir.

Mükemmeliyetçilik Yönelimine Göre Genel ve İbadet Erteleme Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 7’de katılımcıların benimsedikleri mükemmeliyetçilik yönelimine göre genel ve ibadet erteleme puan ortalamalarının dağılımına ve bu dağılımın anlamlılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 7: Mükemmeliyetçilik Yönelimine Göre Genel ve İbadet Erteleme Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek / Mükemmeliyetçilik Türü	N	\bar{X}	SS	F	p	Gruplar Arası Fark (Games)
Genel Erteleme						
1. Öz yönelimli	251	41.53	13.76			
2. Sosyal yönelimli	85	49.01	17.08	8.665	< .001	1 < 2*
3. Diğer yönelimli	20	47.50	19.19			
Toplam	356	43.65	15.26			
İbadet Erteleme						
1. Öz yönelimli	251	32.20	10.61			
2. Sosyal yönelimli	85	34.49	10.17	1.885	.153	-
3. Diğer yönelimli	20	34.90	11.04			
Toplam	356	32.90	10.55			

* $p < .05$.

Not: Ort. = Ortalama; SS = Standart Sapma. Genel erteleme için Levene testi anlamlı çıktığından ($p = .012$) Games-Howell post-hoc testi uygulanmıştır. İbadet erteleme için ANOVA anlamlı olmadığından ($p = .153$) post-hoc analiz yapılmamıştır.

Tablo 7’de görüldüğü gibi genel erteleme puanları, benimsenen mükemmeliyetçilik türüne göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F(2, 353) = 8.665, p < .001$). Bu bulgu, mükemmeliyetçilik yöneliminin genel erteleme davranışıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Grup ortalamaları incelendiğinde öz yönelimli mükemmeliyetçilik grubunun en düşük erteleme ortalamasına sahip olduğu görülmektedir (Ort. = 41.53, SS = 13.76). Sosyal yönelimli mükemmeliyetçilik grubu en yüksek erteleme ortalamasını sergilemektedir (Ort. = 49.01, SS = 17.08). Diğer yönelimli mükemmeliyetçilik grubu ise ikisi arasında bir değer almaktadır (Ort. = 47.50, SS = 19.19).

Games-Howell post-hoc testi sonuçlarına göre, anlamlı fark yalnızca öz yönelimli ile sosyal yönelimli gruplar arasında tespit edilmiştir (Ortalama fark = -7.48, $p = .001$). Buna göre kendini yüksek standartlara göre değerlendiren bireyler (öz

yönelimli), başkalarının beklentilerini karşılamaya odaklanan bireylere (sosyal yönelimli) kıyasla anlamlı düzeyde daha az erteleme eğilimi sergilemektedir. Diğer grup karşılaştırmalarında anlamlı fark bulunmamıştır ($p > .05$). Bu bulgu teorik açıdan anlamlı görünmektedir. Öz yönelimli mükemmeliyetçiler içsel motivasyonla hareket ettiğinden görevleri erteleme eğilimleri daha düşük olabilir. Sosyal yönelimli mükemmeliyetçiler ise başkalarının değerlendirmesine ilişkin kaygı taşıdığından, bu kaygı erteleme davranışını tetikleyebilmektedir.

İbadet erteleme puanları açısından mükemmeliyetçilik türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F(2, 353) = 1.885, p = .153$). Grup ortalamaları ise birbirine oldukça yakın seyretmektedir. Öz yönelimli grup 32.20, sosyal yönelimli grup 34.49, diğer yönelimli grup ise 34.90 ortalama puan almıştır. ANOVA anlamlı çıkmadığından post-hoc analiz uygulanmamıştır. Bu bulgu, ibadet erteleme davranışının mükemmeliyetçilik yöneliminden bağımsız olarak şekillendiğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin mükemmeliyetçilik profili ne olursa olsun ibadet erteleme düzeyleri birbirine benzer bir görünüm arz etmektedir. Bu durum, ibadet ertelemenin mükemmeliyetçilikten ziyade dinî motivasyon, inanç yoğunluğu veya ibadet alışkanlıkları gibi başka değişkenlerle daha güçlü şekilde ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

İki ölçek birlikte değerlendirildiğinde mükemmeliyetçilik türü genel ertelemeyi anlamlı düzeyde yordamaktayken ibadet ertelemeyi açıklamamaktadır.

Genel Erteleme, İbadet Erteleme ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Tablo 8’de Genel Erteleme Ölçeği, İbadet Erteleme Ölçeği ve bu ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkilere ait korelasyon katsayıları verilmiştir. Araştırma verilerinin çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde (Genel Erteleme Ölçeği için çarpıklık .578, basıklık .031; İbadet Erteleme Ölçeği için çarpıklık .501, basıklık -.151), değerlerin normal dağılım ölçütü olan ± 2 sınırları içinde yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için parametrik bir test olan Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Ölçekler	1	2	3	4	5	6
1. Genel Erteleme	1	.953***	-.856***	.437***	.385***	-.388***
2. Erteleme (Genel Erteleme Alt Boyutu)		1	-.660***	.419***	.409***	-.313***
3. Zamanı Etkin Kullanma (Genel Erteleme Alt Boyutu)			1	-.368***	-.259***	.429***

4. İbadet Erteleme	1	.928***	-.818***
5. Mazeret Bulma (İbadet Erteleme Alt Boyutu)		1	-.545***
6. Umursamama (İbadet Erteleme Alt Boyutu)			1

Not. ***p < .001

Tablo 8'deki analiz sonuçlarına göre, genel erteleme ile ibadet erteleme arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .437$, $p < .001$). Ayrıca genel erteleme ile ibadet erteleme mazeret bulma alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif ($r = .385$, $p < .001$), umursamama alt boyutu arasında ise orta düzeyde negatif ($r = -.388$, $p < .001$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İbadet erteleme ile genel erteleme alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif ($r = .419$, $p < .001$), zamanı etkin kullanma alt boyutu arasında ise orta düzeyde negatif ($r = -.368$, $p < .001$) anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Ana ölçekler ile kendi alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; genel erteleme ile erteleme alt boyutu arasında yüksek düzeyde pozitif ($r = .953$, $p < .001$), zamanı etkin kullanma alt boyutu arasında ise yüksek düzeyde negatif ($r = -.856$, $p < .001$) ilişki bulunmuştur. Benzer biçimde, ibadet erteleme ile mazeret bulma alt boyutu arasında yüksek düzeyde pozitif ($r = .928$, $p < .001$), umursamama alt boyutu arasında ise yüksek düzeyde negatif ($r = -.818$, $p < .001$) ilişki saptanmıştır.

Alt boyutların kendi aralarındaki ilişkileri incelendiğinde genel erteleme alt boyutu olan erteleme ile ibadet erteleme alt boyutu olan mazeret bulma arasında pozitif ($r = .409$, $p < .001$) ve zamanı etkin kullanma ile umursamama arasında pozitif ($r = .429$, $p < .001$) anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İlgili tüm değişkenler ve alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunduğu aralarında ilişki tespit edilemeyen hiçbir boyut olmamıştır.

Genel erteleme ile ibadet erteleme arasında tespit edilen pozitif ancak orta düzeyli ($r = .437$) bu ilişki, araştırmanın teorik varsayımlarını destekleyen en önemli bulgulardan biridir. Bireylerin günlük işlerindeki erteleme alışkanlıkları ile dinî pratikleri erteleme eğilimlerinin birbiriyle paralel seyretmesi, literatürde erteleme davranışının temelini oluşturan öz düzenleme yetersizliği teorisiyle örtüştüğü izlenimi vermektedir (Baumeister & Heatherton, 1996; Steel, 2007). Dünyevi görevlerde zamanı yönetmekte zorlanan bireyler, benzer bir öz düzenleme zafiyetini ibadet hayatlarında da yaşamakta ve ibadetleri için de mazeretler üretmektedir ($r = .385$).

Ancak asıl dikkat çekici olan durum, bu iki değişken arasındaki ilişkinin çok yüksek (örneğin .80 veya üzeri) çıkmamasıdır. Eğer ilişki çok yüksek çıksay-

dı, ibadet erteleme genel ertelemeyle aynıdır veya onun sadece farklı bir isimlendirmesi olduğu düşünülebilir. Korelasyonun orta düzeyde kalması, alana özgü erteleme yaklaşımını doğrulamaktadır. Tıpkı akademik erteleme veya uyku erteleme gibi ibadet erteleme de genel erteleme ile ortak bilişsel mekanizmaları (mazeret üretme vb.) paylaşmakla birlikte büyük oranda kişinin dinî motivasyonundan, inanç boyutundan ve manevi dinamiklerinden beslenen kendine has yönleri de olan bir yapı olarak değerlendirilebilir.

Genel Erteleme Eğiliminin İbadet Ertelemeye Etkisine İlişkin Regresyon Analizi

Genel erteleme eğiliminin ibadet ertelemeyi yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 9: Genel Erteleme Eğiliminin İbadet Ertelemeyi Yordamasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	19.716	1.529	-	12.894	<.001
Genel Erteleme	.302	.033	.437	9.133	<.001

Not. $R = .437$; $R^2 = .191$; *Düzeltilmiş* $R^2 = .188$; $F(1, 354) = 83.419$; $p < .001$. *Bağımlı değişken:* İbadet Erteleme.

Analiz sonuçları, genel ertelemeyle ibadet ertelemeyi yordamak üzere kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ($F(1, 354) = 83.419$, $p < .001$). Genel erteleme eğilimi, ibadet erteleme puanlarındaki varyansın yaklaşık %19.1'ini açıklamaktadır ($R^2 = .191$). Standardize edilmiş regresyon katsayısı incelendiğinde bireylerin genel erteleme puanlarındaki 1 birimlik artışın, ibadet erteleme puanlarında 0.302 birimlik anlamlı bir artışa neden olduğu görülmektedir ($B = 0.302$, $\beta = .437$, $p < .001$).

Bu regresyon modelinden elde edilen bulgular, erteleme literatürü açısından iki yönlü ve oldukça kritik bir gerçeğe işaret etmektedir. Birincisi, genel erteleme eğiliminin ibadet ertelemeyi anlamlı düzeyde ($\beta = .437$) yordaması, ertelemeyle yalnızca durumsal bir tercih olmadığını, bireyin farklı yaşam alanlarına sızarak (spillover effect) yapısal bir öz düzenleme zafiyeti olduğunu savunan Ferrari (2001) ve Steel'in (2007) yaklaşımlarıyla örtüşmektedir. Günlük ve dünyevi görevlerini kronik olarak erteleyen bireyler, bu psikolojik zafiyeti manevi sorumluluklarına da taşımaktadır.

İkincisi ve araştırmanın problemi açısından çok daha önemlisi ise açıklanan varyans oranıdır ($R^2 = .191$). Genel erteleme eğilimi, ibadet ertelemedeki değişimin yalnızca %19.1'ini açıklayabilmektedir. Geriye kalan yaklaşık %81'lik çok büyük varyans kısmı ise genel erteleme dışındaki faktörlere yani dinî motivasyon, inanç şemaları, dindarlık algısı, Allah tasavvuru vb. aittir. Bu bulgu, Milgram ve arkadaşlarının (1998) alana özgü erteleme (domain-specific procrastination) kuramını doğrulamaktadır. Eğer ibadet erteleme, salt genel bir üşengeçlik veya zaman yönetimi sorunu olsaydı, bu iki değişken arasında açıklanan varyansın çok daha yüksek olması beklenirdi. İbadet ertelemedeki %81'lik bu açıklanamayan alan, ibadet ertelemenin genel üşengeçliğe indirgenemeyeceğini, kendi teolojik ve psikolojik dinamikleri olan spesifik bir davranış örüntüsü olarak ele alınması gerektiğini ampirik olarak göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet erteleme davranışlarını genel erteleme eğilimi, öznel dindarlık algısı, mükemmeliyetçilik yönelimleri, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamıştır. Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılmakta ve elde edilen sonuçlar çerçevesinde öneriler sunulmaktadır.

Araştırmanın temel bulgularından biri, genel erteleme eğilimi ile ibadet erteleme arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığıdır. Bu bulgu, erteleme davranışının bireyin yaşamının farklı alanlarına yayılan yapısal bir öz düzenleme zafiyetinin yansıması olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Ferrari (2001) ve Steel (2007), kronik ertelemenin durumsal bir tercih olmaktan öte bireyin farklı sorumluluk alanlarında tekrarlayan bir örüntü sergilediğini vurgulamaktadır. Ayrıca ertelemenin sadece akademik değil, kişisel bakım ve rutin görevleri de kapsayan genel bir öz-kontrol eksikliği olduğu da belirtilmektedir (Dewitte & Schouwenburg, 2002). Bu bağlamda, günlük sorumluluklarını erteleyenlerin dinî pratiklerini de benzer bir psikolojik mekanizmayla ileri tarihlere bırakması, ertelemenin yayılma etkisiyle açıklanabilir.

Bununla birlikte, söz konusu ilişkinin çok yüksek çıkmaması (açıklanan varyansın %19.1 düzeyinde kalması) araştırmanın teorik açıdan yorumlamaya açık bulgularından birini oluşturmaktadır. Bu durum, ibadet ertelemenin genel ertelemeyle paylaşılan ortak bilişsel mekanizmalar barındırmasına karşın büyük ölçüde kendine özgü dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Lay (1986), ertelemenin alana özgü doğasına dikkat çekerek bireylerin bazı alanlarda yüksek disiplin sergilerken diğerlerinde kaçınma davranışı gösterebileceğini savunur.

Milgram ve arkadaşlarının (1998) erteleme kuramı bu bulguyla doğrudan örtüşmektedir. Eğer ibadet erteleme salt bir uşengeçlik ya da genel bir zaman yönetimi sorununun yansıması olsaydı, bu iki değişken arasındaki ilişkinin çok daha güçlü olması beklenirdi. Açıklanamayan yaklaşık %81'lik varyans, ibadet erteleme teolojik ve pedagojik gibi daha geniş faktörlerle ilişkili olduğuna işaret etmekte, bu bulgu Abanoz ve Belen'in (2023) bu yapıyı bağımsız bir ölçekle ele alma yaklaşımını ampirik olarak desteklemektedir. Alt boyutlar düzeyinde incelendiğinde genel erteleme alt boyutu ile ibadet erteleme mazeret bulma alt boyutu arasındaki pozitif ilişki dikkat çekicidir. Bu durum literatürdeki Öz-Düzenleme Zafiyeti ile ilişkili görünmektedir (Baumeister & Heatherton, 1996). İrade Kas Modeli de durumu anlamlandırmada yardımcı olur. Bu modele göre irade, kullandıkça yorulan sınırlı bir enerji deposudur. Gün boyu akademik ve dünyevi işlerle bu enerjiyi tüketen öğrenci, gün sonunda ibadet gibi yüksek disiplin gerektiren bir eylem için gerekli iradeyi bulmakta zorlandığı değerlendirilebilir. Bu noktada devreye giren mazeret üretme davranışı, bireyin ibadeti yerine getirememesinin verdiği suçluluk duygusunu bastırmak ve o anki psikolojik rahatsızlığı azaltmak için kullandığı bir kaçınma mekanizmasıdır. H5 hipotezi bu bulgular çerçevesinde değerlendirildiğinde genel erteleme eğiliminin mazeret bulma alt boyutuyla pozitif, umursamama alt boyutuyla ise negatif yönde anlamlı ilişki göstermesinin hipotezi desteklediği görülmektedir. Nitekim Sirois ve Pychyl'in (2013) duygu düzenleme perspektifinden bakıldığında da mazeret üretme davranışı her iki alanda da anlık psikolojik rahatsızlığı azaltmaya yönelik bir kaçınma mekanizması olarak işlev görmektedir.

Araştırmada genel erteleme ve ibadet erteleme puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu bulgu, H2 hipotezini desteklemektedir. Alanyazın incelendiğinde erteleme ve cinsiyet arasındaki ilişkinin tutarsız bir görünüm sergilediği görülmektedir. Bir kısım araştırma erkek öğrencilerin daha yüksek erteleme eğilimi sergilediğini gösterirken (Balkıs, 2007; Steel, 2007) pek çok başka çalışma bu iki değişken arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymaktadır (Balkıs & Duru, 2010; Çakıcı, 2003; Özer & Altun, 2011; Yüksel vd., 2020). İlahiyat öğrencileri özelinde elde edilen bu sonuç, örneklemin yapısal özelliğiyle açıklanabilir. Ortak müfredat, benzer ibadet farkındalığı beklentileri ve aynı kurumsal sosyalleşme süreci, kadın ve erkek öğrencilerin genel erteleme ve ibadet erteleme davranışları bakımından birbirine yakın bir profil sergilemesine zemin hazırlamış olabilir. Nitekim Abanoz ve Belen (2023) de ibadet erteleme ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını raporlamıştır. Bu bulgu, ibadet erteleme davranışının biyolojik cin-

siyetten ziyade bireyin dinî tutumu, motivasyonu ve öz düzenleme kapasitesiyle daha güçlü ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan bu durum, İslam fıkında temel ibadet sorumluluklarının cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her iki cinsiyet için de eşit bağlayıcılığa sahip olmasıyla paralel bir psikolojik zemin yansıtmaktadır. Teolojik yükümlülüklerdeki bu eşitlik, ilahiyat fakültesi gibi dinî sosyalleşmenin yoğun olduğu bir çevrede, kadın ve erkeklerin ibadetleri erteleme veya yerine getirme motivasyonlarında cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldıran ortak bir sorumluluk bilinci şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeyinin genel erteleme ve ibadet erteleme üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu H4 hipotezini desteklememektedir. Teorik açıdan düşünüldüğünde özellikle ilahiyat öğrencilerinin üst sınıflara ilerledikçe edindikleri sistematik dinî bilginin ibadet ertelemeyi anlamlı biçimde azaltması beklenebilirdi. Ancak bulgular böyle bir eğilim ortaya koymamaktadır. Bu sonuç, yüksek din öğretimi alanında yürütülen çalışmalarla örtüşmektedir. Güngör (2023), İslami İlimler Fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada akademik erteleme davranışının sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Söz konusu bulgu, din eğitimi sürecindeki bilgi birikiminin tek başına erteleme eğilimini azaltmaya yetmediğini ve bu durumun yalnızca ibadet ertelemeye özgü bir örüntü olmadığını göstermektedir. Bu durum, din psikolojisi ve din eğitimi literatürüyle tutarlı görünmektedir. Bilgi-tutum-davranış üçgenine ilişkin araştırmalar, bilginin artmasının davranış değişikliğini her zaman doğrudan beraberinde getirmediğini ortaya koymaktadır (Prochaska & DiClemente, 1983). İlahiyat öğrencileri, teorik düzeyde fikhî yükümlülükleri ve ibadetlerin önemini biliyor olmalarına karşın bu bilgiyi tutarlı bir davranış örüntüsüne dönüştürmekte benzer güçlüklerle karşılaşılıyor olabilir. Söz konusu durum, ibadet ertelemenin salt bilgi eksikliğinden ziyade motivasyon, öz düzenleme ve niyeti eyleme geçirme süreçlerindeki psikolojik zorluklarla ilişkili olduğunu güçlü biçimde desteklemektedir.

Deci ve Ryan'ın (2000) Öz-Belirleme Kuramı yaşanan bu motivasyonel zorluğu ve bilgi-eylem kopukluğunu anlamlandırmada güçlü bir teorik mercek sunmaktadır. Kurama göre, dışsal bir kuralın (ibadet yükümlülüğünün) kalıcı bir davranışa dönüşmesi, ancak bireyin bu kuralı içselleştirmesi ve özerk bir motivasyon kaynağı haline getirmesiyle mümkündür. İlahiyat öğrencilerinde sınıf düzeyiyle birlikte artan teorik bilgi, özerk motivasyonla bütünleşmediği sürece, ibadetler içselleştirilmiş bir eylemden ziyade dışsal ve içe atılmış bir zorunluluk olarak algılanmaya devam etmekte, bu da erteleme davranışına zemin hazırlamaktadır. Tüm bu bulgular din eğitimi açısından kritik bir uyarı niteliği

taşımaktadır. Müfredat içerisinde yalnızca teorik bilgi aktarımı ile sınırlı kalınmayıp dinî pratikleri özerk bir motivasyonla içselleştirmeye yönelik psikolojik ve davranışsal becerilere de ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın en güçlü ve teorik açıdan zengin yorumlamalara imkân tanıyan bulgularından biri, öznel dindarlık algısının ibadet erteleme üzerindeki belirleyici etkisidir. Dindarlık algısına göre yapılan karşılaştırmalarda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre kendini dindar olarak tanımlayan öğrenciler, “ne dindarım ne değilim” ya da dindar olmayan öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük ibadet erteleme puanları sergilemektedir. Bu bulgu H3 hipotezini desteklemekte ve Abanoz ile Belen’in (2023) bulgularıyla örtüşmektedir.

Elde edilen bu bulgular, bireyin dindarlık kimliğini öznel olarak nasıl tanımladığının, dinî yükümlülüklerini yerine getirme disiplini üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle dindarlık algısı güçlendikçe ibadet erteleme eğiliminin azalması, güçlü bir dinî aidiyet ve kimlik algısının, bireyde dinî görevlere karşı daha yüksek bir içsel motivasyon ve öz düzenleme becerisi geliştirdiğine işaret etmektedir. Buna karşın, kendisini dinî açıdan kararsız veya nötr (ne dindarım ne değil) olarak tanımlayan grupta erteleme puanlarının yüksek çıkması dikkat çekicidir. Bu durum, din ve sosyal psikoloji literatüründeki temel kuramlarla açıklanabilir. Festinger’in (1957) Bilişsel Çelişki kuramı bağlamında meseleye bakıldığında bu gruptaki bireyler, ibadetin gerekliliğini zihinsel olarak tamamen reddetmemekte, dolayısıyla örtük bir yapma niyeti taşımaktadırlar. Ancak güçlü bir dinî aidiyet hissetmedikleri için bu niyeti eyleme dönüştürecek içsel motivasyondan yoksundurlar. İbadeti tamamen reddetmek yerine sürekli ileri bir tarihe ertelemek, bu bireylerin inanç ile eylemsizlik arasında yaşadıkları bilişsel çelişkinin oluşturduğu psikolojik gerilimi hafifletmek için kullandıkları bir savunma ve kaçınma mekanizmasıdır. Bu bulguyu destekler nitelikte, Duran (2025), farklı bir örneklem üzerinde yürüttüğü çalışmada dindarlık puanları yükseldikçe erteleme davranışlarının belirgin biçimde azaldığını ve bu ilişkinin dindarlığın tüm alt boyutlarında geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu bulgu, dindarlığın bireyin öz düzenleme kapasitesini güçlendiren ve erteleme eğilimini azaltan koruyucu bir işlev üstlendiğini farklı bağlamlarda da teyit etmektedir. Bu koruyucu işlev, kişilik-dindarlık ilişkisi bağlamında da ele alınmıştır. Şentepe ve Güven (2015), dindarlık düzeyinin bireyin tutarlı davranış örüntüleriyle ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bulgu, içselleştirilmiş dindarlığın bireyin dinî pratiklerini düzenleme kapasitesini de etkileyebileceğine işaret etmesi bakımından öznel dindarlık algısına ilişkin bulgularımızla örtüşmektedir.

İkinci olarak bu bulgu, Allport ve Ross'un (1967) İçsel ve Dışsal Dindarlık yönelimleri kuramı üzerinden okunabilir. Dindarlığı içselleştirmiş (çok dindar) bireyler için ibadet, ruhsal bir doyum ve bütünlük aracı iken dinî kimliği netleşmemiş nötr gruptaki bireyler, ibadeti kişisel bir anlamdan ziyade dışsal bir beklenti veya zorunluluk olarak algılamaya daha yatkındır. Birey, tam olarak içselleştirmede ancak kültürel/bilişsel düzeyde de tamamen kopmadığı bu dinî görevleri psikolojik bir yük olarak gördüğü için tıpkı zorunlu akademik görevlerde olduğu gibi ibadet alanında da yoğun bir görevden kaçınma ve erteleme davranışı sergilemektedir (Allport & Ross, 1967). Bu bulgular, ibadet ertelenen bireyin inanç dünyasıyla kurduğu bağın derinliğini, kimlik gelişimini ve dinî yükümlülükleri içselleştirme düzeyini yansıtan çok boyutlu psikolojik bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgunun din eğitimi açısından önemli yansımaları bulunmaktadır. Yalnızca fikhî bilgi aktarımına odaklanan bir eğitim anlayışı, öğrencinin dinî kimliğini ve anlam dünyasını derinleştirmede sürece ibadet davranışları üzerindeki dönüştürücü etkisi sınırlı kalabilir. Pargament'in (1997) vurguladığı gibi, dini anlam ve kimlikle bütünleştiremeyen bireyler, dinî sorumlulukları birer yük olarak algılamaya daha yatkındır. Bu bağlamda din eğitiminin bilişsel boyutunun yanı sıra kimlik gelişimi ve anlam inşasını destekleyen boyutlarına da ağırlık verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Araştırmada mükemmeliyetçilik yönelimleri ile erteleme davranışı arasındaki ilişki ayrıntılı biçimde incelenmiş ve ilgi çekici bulgular elde edilmiştir. Genel erteleme puanları mükemmeliyetçilik yönelimlerine göre anlamlı farklılık gösterirken ibadet erteleme puanlarında böyle bir farklılığa rastlanmamıştır. Genel erteleme bağlamında, sosyal yönelimli mükemmeliyetçilik grubunun en yüksek erteleme ortalamasını sergilemesi ve öz yönelimli gruptan anlamlı düzeyde ayrışması Hewitt ve Flett'in (1991) Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Kuramı bağlamında değerlendirildiğinde son derece önemli bir duruma işaret etmektedir. Kurama göre, sosyal yönelimli mükemmeliyetçilerin genel erteleme eğilimlerinin yüksek olması, "başkalarının beklentilerini karşılayamama ve olumsuz değerlendirilme korkusundan" kaynaklanan bir görevden kaçınma refleksidir. Öte yandan, ibadet erteleme düzeylerinde mükemmeliyetçilik türleri arasında hiçbir fark çıkmaması, ibadetin doğasıyla açıklanabilir. Dünyevi ve akademik görevlerin aksine ibadet, genellikle birey ile Yaratıcı arasında gerçekleşen mahrem ve içsel bir pratiktir. İnsanların not veya puan vermediği, sosyal bir denetimin nispeten daha az olduğu bu manevi alanda, sosyal yönelimli bireyin "Başkaları ne der?" kaygısı devre dışı kalmaktadır. Sosyal baskı ve değerlendirilme endişesinin ortadan kalkmasının mükemmeliyetçiliğin ibadet erteleme üzerindeki etkisini

nötr hale getirdiği görülmektedir. Tüm bu dinamikler, ibadet erteleme genel ertelemeyi kısmen bağımsız, kendine özgü bir yapı taşıdığı desteklemektedir. Dolayısıyla literatürde ayrı bir kavram olarak ele alınmasının teorik gerekçesini güçlü biçimde kanıtlamaktadır. Sosyal yönelimli mükemmeliyetçiler, başkalarının beklentilerini karşılayamama kaygısı taşıdığından performans gerektiren durumlarda görevden kaçınma ve erteleme eğilimine daha yatkın olmaktadır. Öz yönelimli mükemmeliyetçiler ise içsel standartlarla hareket ettiklerinden görevleri tamamlamaya yönelik daha güçlü bir içsel motivasyon sergilemektedir. Bu bulgu, Flett ve arkadaşlarının (Flett vd., 1995) mükemmeliyetçilik türleri ve erteleme arasındaki ayrımsal ilişkileri ortaya koyan çalışmalarıyla uyumludur.

İbadet erteleme açısından ise mükemmeliyetçilik türleri arasında herhangi bir anlamlı fark bulunmaması son derece düşündürücü ve teorik açıdan önemli bir bulgudur. Bu sonuç, ibadet alanının mükemmeliyetçilik dinamiklerinin etkisini nötrleştiren kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İbadetin özünde sosyal değerlendirmeden büyük ölçüde bağımsız, bireyin Yaratıcı ile kurduğu içsel ve mahrem bir ilişki yatmaktadır. Bu nedenle sosyal yönelimli bir mükemmeliyetçi için temel kaygı kaynağı olan başkalarının olumsuz değerlendirmesi riski, ibadet alanında büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Bu durum, söz konusu mükemmeliyetçilik boyutunun genel ertelemeyi tetikleyen mekanizmasının ibadet ertelemesindeki etkisini engellediğini düşündürmektedir. Söz konusu bulgu, ibadet erteleme genel ertelemeyi kısmen farklı bir psikolojik dinamikler kümesiyle şekillendiğini desteklemekte ve bu iki yapının kavramsal olarak birbirinden ayrı tutulmasının gerekliliğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin genel erteleme ve ibadet erteleme düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Derin bir dinî bilgi ve ibadet bilincine sahip olması beklenen bu grupta ibadet erteleme orta düzeyde gözlemlenmesi başlı başına dikkat çekicidir. Bu bulgu, ibadet erteleme yalnızca dinî bilgisi sınırlı bireylere özgü olmadığını göstermekte, bireyin öz düzenleme kapasitesi, dinî kimliği ve anlam dünyasıyla bütüncül biçimde ele alınması gereken karmaşık bir psikolojik olgu olduğunu vurgulamaktadır.

Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu temel sonuçlara ulaşılmaktadır: İbadet erteleme ile genel erteleme arasında anlamlı ancak orta düzeyli bir ilişki bulunmaktadır. Bu, ibadet erteleme genel öz düzenleme zafiyetiyle bağlantılı olmakla birlikte büyük ölçüde kendine özgü dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. İbadet erteleme üzerindeki bir diğer belirleyici değişkenin öznel dindarlık algısı olması, dinî kimliği güçlü ve içsel mo-

tivasyona sahip bireylerin bu alana özgü ertelemeye daha az yatkın olduğunu göstermektedir. Mükemmeliyetçilik yönelimlerinin genel ertelemeyi anlamlı biçimde etkilemesine karşın ibadet erteleme üzerinde belirleyici olmaması ise ibadetin sosyal değerlendirmeden bağımsız, içsel bir pratik niteliği taşımasıyla açıklanabilmektedir. Cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi demografik değişkenlerin belirleyici bir farklılık oluşturmaması, ibadet ertelemenin kişilik ve kimlik değişkenleriyle daha güçlü ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Tüm bu bulgular, ibadet ertelemenin genel ertelemeden kısmen bağımsız, kendine özgü psikolojik dinamiklere sahip özgül bir yapı olduğunu ampirik olarak desteklemekte ve bu kavramın bağımsız bir araştırma alanı olarak ele alınmasının teorik ve pratik gerekçesini güçlendirmektedir.

Araştırma bulguları gelecekteki çalışmalar ve uygulama alanı açısından çeşitli öneriler sunmaktadır. Allah tasavvuru, dinî başa çıkma biçimleri ve anlam arayışı gibi değişkenlerin modellere dahil edilmesi, ibadet ertelemenin teorik çerçevesini önemli ölçüde zenginleştirebilir. Uygulama açısından ise sınıf düzeyinin ibadet erteleme üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmaması, din eğitiminin yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmaması gerektiğine güçlü bir biçimde işaret etmektedir. Müfredatın, dinî pratikleri içselleştirmeye yönelik motivasyonel gelişimi ve öz düzenleme becerilerini destekleyen boyutlarını da kapsamı büyük önem taşımaktadır. Dindarlık algısının ibadet ertelemeyle güçlü ilişkisi ise dinî kimlik gelişiminin ve anlam inşasının desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle inanç ile pratik arasında çelişki yaşayan öğrencilere bu çelişkiyi yönetmede rehberlik edilmesi, psikolojik iyi oluşlarına ve ibadet davranışlarının düzenliliğine olumlu katkı sağlayabilir.

Extended Abstract

Introduction

Procrastination - the intentional postponement of tasks or responsibilities despite awareness of their negative consequences - has become an increasingly prominent subject of psychological inquiry (Steel, 2007). Scholars have characterized it as a multidimensional phenomenon with cognitive, affective, and behavioral components, closely tied to failures in time management and self-regulation (Balkis, 2007). Although procrastination has been extensively studied in academic, professional, and everyday contexts, its expression within religious life has received far less attention. Worship procrastination refers to the repeated deferral of religious obligations despite one's acknowledgment of their necessity and importance (Abanoz & Belen, 2023). Unlike secular procrastination, this behavior intersects with religious identity, moral responsibility, and the search for meaning, and may give rise to guilt, inner conflict, and spiritual unease (Abanoz, 2025).

This study examines worship procrastination among students of the Faculty of Theology from a multidimensional perspective. Theology students represent a theoretically significant sample: they receive systematic religious education, are expected to have heightened awareness of worship obligations, and yet research suggests that worship procrastination persists even within this group (Abanoz, 2025). The following hypotheses were tested: (H1) general procrastination is positively related to worship procrastination; (H2) worship procrastination does not differ by gender; (H3) worship procrastination differs by level of subjective religiosity (H4) worship procrastination differs by year of study; (H5) general procrastination is positively related to the excuse-making subscale and negatively related to the indifference subscale of worship procrastination; and (H6) worship procrastination differs by perfectionism orientation.

Conceptual Framework

Procrastination is broadly understood as the conscious delay of a task despite recognition of its negative consequences (Solomon & Rothblum, 1984; Steel, 2007). Core mechanisms include difficulties with self-control, task avoidance, and the desire to escape aversive emotions (Flett et al., 1995; Steel, 2007). Sirois and Pychyl (2013) argue that procrastination is fundamentally an emotion

regulation strategy: individuals sacrifice long-term outcomes for immediate mood relief. Psychodynamic accounts frame it as a defensive avoidance tactic deployed to protect self-esteem under perceived threat (Ferrari et al., 1995). Milgram and Tenne (2000) further distinguish between general, academic, decisional, and compulsive forms of procrastination, noting that these may vary in intensity across different life domains.

Perfectionism - defined as the setting of excessively high standards combined with harsh self-criticism when those standards are not met (Hewitt & Flett, 1991) - is a well-established correlate of procrastination. Hewitt and Flett's (1991) tripartite model distinguishes self-oriented, socially prescribed, and other-oriented perfectionism. Of these, socially prescribed perfectionism shows the most consistent links to avoidance and procrastination (Flett et al., 1995; Sirois et al., 2017).

Worship procrastination is marked by a persistent gap between the cognitive acceptance of religious obligations and their actual performance. Scale development research in Türkiye has identified two core dimensions: excuse-making (rationalizing non-performance through appeals to busyness or fatigue) and indifference (not treating delayed worship as a meaningful problem) (Abanoz & Belen, 2023). Findings consistently show a negative relationship between worship procrastination and religious attitudes, with higher religiosity associated with less deferral of religious practice (Abanoz & Belen, 2023).

Method

The study employed a quantitative relational survey design. Participants were 356 undergraduate students enrolled at the Faculty of Theology of Sakarya University. Quota sampling was used to ensure adequate representation across years of study (Mertens, 2010). The sample size was considered sufficient according to the criteria proposed by Krejcie and Morgan (1970). The sample included 256 women (71.9%) and 100 men (28.1%), ranging from the preparatory year through the fourth year. Three instruments were used: (1) a Personal Information Form covering demographic characteristics, subjective religiosity, family religiosity, and perfectionism orientation (based on Hewitt & Flett's [1991] tripartite model); (2) the General Procrastination Scale (Çakıcı, 2003), an 18-item, 5-point Likert measure ($\alpha = .948$); and (3) the Worship Procrastination Scale (Abanoz & Belen, 2023), a 14-item, 5-point Likert measure with two

subscales - excuse-making ($\alpha = .928$) and indifference ($\alpha = .838$). Normality was confirmed through skewness and kurtosis values, all falling within acceptable bounds (± 1.5 and ± 2 , respectively; Tabachnick & Fidell, 2019). Analyses included independent samples t-tests, one-way ANOVA, Pearson correlation, and simple linear regression. Ethical approval was granted by Sakarya University Social Sciences Ethics Committee (15.05.2024, Decision No: 37).

Findings

Descriptive Statistics. Relative to the possible score ranges (18–90 and 14–70, respectively), both general procrastination ($M = 43.65$, $SD = 15.26$) and worship procrastination ($M = 32.90$, $SD = 10.55$) were at moderate levels.

Gender and Year of Study. No significant differences in general or worship procrastination were found by gender or year of study (all $p > .05$). Notably, worship procrastination did not decline as students advanced through their studies, suggesting that accumulated theological knowledge alone does not reduce the deferral of religious practice.

Subjective Religiosity Perception. The original five-category religiosity variable was recoded into three groups due to small cell sizes. Worship procrastination differed significantly across groups ($F(2, 353) = 10.034$, $p < .001$, $\eta^2 = .054$). Levene's test indicated that the homogeneity of variance assumption was met ($p = .588$); accordingly, Scheffé post-hoc tests were applied. Students who identified as religious ($M = 31.88$, $SD = 10.35$) scored significantly lower on worship procrastination than those with an ambiguous religious identity ($M = 38.49$, $SD = 9.86$; $p < .001$), supporting H3. The non-religious group ($M = 40.50$, $SD = 11.08$) did not differ significantly from either group, likely reflecting its small size ($n = 6$).

Perfectionism Orientations. General procrastination differed significantly by perfectionism orientation ($F(2, 353) = 8.665$, $p < .001$): the socially prescribed group ($M = 49.01$) scored significantly higher than the self-oriented group ($M = 41.53$; Games-Howell, $p = .001$). Worship procrastination showed no significant differences across perfectionism groups ($F(2, 353) = 1.885$, $p = .153$).

Correlation Analysis. General procrastination was moderately and positively associated with worship procrastination ($r = .437$, $p < .001$), positively related to the excuse-making subscale ($r = .385$, $p < .001$), and negatively related to the

indifference subscale ($r = -.388, p < .001$). At the subscale level, the procrastination subscale correlated positively with excuse-making ($r = .409, p < .001$), while the effective time use subscale correlated positively with indifference ($r = .429, p < .001$) - a pattern consistent with the scoring direction of the indifference subscale, where higher scores indicate greater concern about delayed worship. These findings fully support H5.

Regression Analysis. General procrastination significantly predicted worship procrastination ($F(1, 354) = 83.419, p < .001; R^2 = .191; B = 0.302, \beta = .437, p < .001$), accounting for 19.1% of its variance. The remaining ~81% is attributable to other factors.

Discussion and Conclusion

The findings yield several theoretically significant conclusions. First, the moderate positive relationship between general and worship procrastination is consistent with Ferrari's (2001) and Steel's (2007) view of chronic procrastination as a structural self-regulatory deficit that spills over across life domains. The emotion regulation perspective (Sirois & Pychyl, 2013) and the willpower depletion model (Muraven & Baumeister, 2000) offer complementary accounts: students whose self-regulatory resources are depleted by academic demands may struggle to mobilize the volitional effort that worship requires.

Second, the regression model's limited explanatory power ($R^2 = .191$) supports treating worship procrastination as a domain-specific construct (Lay, 1986; Milgram et al., 1998). The unexplained ~81% of variance points to distinctly religious dynamics - internalized religiosity, meaning-making, and belief structures - that cannot be reduced to general self-regulatory failure, lending empirical validation to Abanoz and Belen's (2023) decision to develop a separate scale.

Third, the null effects of gender and year of study are theoretically informative. A shared curriculum, common institutional socialization, and equivalent religious obligations for men and women within Islam appear to produce a similar procrastination profile regardless of gender. The absence of a year-of-study effect suggests, in line with Deci and Ryan's (2000) Self-Determination Theory, that accumulating theological knowledge does not automatically generate internalized motivation for religious practice; autonomous motivation must be actively cultivated alongside cognitive content (Prochaska & DiClemente, 1983).

Fourth, subjective religiosity perception was the variable most clearly associated with worship procrastination. Festinger's (1957) cognitive dissonance framework helps explain this pattern: students with a clear religious self-identification scored significantly lower on worship procrastination than those with an ambiguous religious identity ($p < .001$). Individuals in the latter group may neither fully reject worship obligations nor possess the internalized motivation to fulfill them; procrastination may thus serve as a way of managing the resulting psychological tension. Allport and Ross's (1967) distinction between intrinsic and extrinsic religious orientation adds a further dimension: those who internalize faith as a personal source of meaning show markedly lower worship procrastination, while those for whom religion remains externally anchored show higher deferral. Pargament (1997) similarly notes that individuals who cannot integrate religion with personal meaning are more likely to experience religious obligations as burdensome.

Fifth, the finding that socially prescribed perfectionism elevates general procrastination - while perfectionism orientation leaves worship procrastination unaffected - points to the distinctive psychological character of the worship domain. Worship is largely a private, intimate practice between the individual and God, shielded from the social evaluation pressures that fuel avoidance in secular performance settings (Hewitt & Flett, 1991; Flett et al., 1995). This dissociation further supports the conceptual independence of worship procrastination from its general counterpart.

In sum, this study provides empirical evidence that worship procrastination, while sharing certain self-regulatory mechanisms with general procrastination, is driven to a substantially greater degree by distinctly religious variables - above all, internalized religiosity and religious identity. For religious education, the findings suggest that curricula focused solely on transmitting theological knowledge, without nurturing identity development, autonomous motivation, and meaning-making, may be insufficient to reduce worship procrastination. Future research would benefit from incorporating variables such as God representation, religious coping, and meaning-seeking to further develop the theoretical framework of worship procrastination.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Çalışma için gerekli etik kurul izni Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulundan temin edilmiştir (15.05.2024, Karar: 37). / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Ethical approval was granted by Sakarya University Social Sciences Ethics Committee (15.05.2024, Decision No: 37).

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Kübra CEVHERLİ.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

- Abanoz, S. (2025). *İbadet Erteleme: Dinî Tutum ve Erteleme İlişkisi*. Oku Okut Yayınları. <https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.74>
- Abanoz, S., & Belen, F. Z. (2023). İbadet Erteleme: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 6(2), 514-540. <https://doi.org/10.52637/kiid.1364489>
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Ayten, A. (2009). *Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Balkıs, M. (2007). Öğretmen Adaylarının Davranışlarındaki Erteleme Eğiliminin, Karar Verme Stilleri ile İlişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(21), 67-83.
- Balkıs, M., & Duru, E. (2010). Akademik Erteleme Eğilimi, Akademik Başarı İlişkisinde Genel ve Performans Benlik Saygısının Rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(27), 159-170.
- Baumeister, R. F., & Heatherton, T. F. (1996). Self-Regulation Failure: An Overview. *Psychological Inquiry*, 7(1), 1-15. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0701_1
- Beswick, G., Rothblum, E. D., & Mann, L. (1988). Psychological antecedents of student procrastination. *Australian Psychologist*, 23(2), 207-217. <https://doi.org/10.1080/00050068808255605>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2025). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (37. baskı). Pegem Akademi.
- Çakıcı, D. Ç. (2003). *Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://toad.halileksi.net/olcek/akademik-erteleme-olcegi/>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Değirmenci, H., Çetinkaya, A. B., & Karakaş, G. S. (2023). Erteleme davranışının kişilik özellikleri, üstbilişsel inançlar ve endişe ile ilişkisi. *Journal of Clinical Psychology Research*, 7(1), 60-74. <https://doi.org/10.57127/kpd.26024438m000079XX1>

- Demir, Ö. (2017). Erteleme Eğilimi ve Baş Etme Yolları Araştırmaları Bulgularının Dini Erteleme Açısından Yorumlanması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 747-780.
- Dewitte, S., & Schouwenburg, H. C. (2002). Procrastination, temptations, and incentives: The struggle between the present and the future in procrastinators and the punctual. *European Journal of Personality*, 16(6), 469-489. <https://doi.org/10.1002/per.461>
- Duran, M. E. (2025). İşçilerde Erteleme Davranışı ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar*, (68), 221-254. <https://doi.org/10.15745/da.1657624>
- Ferrari, J. R. (2001). Procrastination as Self-regulation Failure of Performance: Effects of Cognitive Load, Self-awareness, and Time Limits on Working Best Under Pressure. *European Journal of Personality*, 15, 391-406. <https://doi.org/10.1002/per.413>
- Ferrari, J. R., Johnson, J. L., & McCown, W. G. (1995). *Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment* (ss. xx, 268). Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0227-6>
- Ferrari, J. R., & Tice, D. M. (2000). Procrastination as a Self-Handicap for Men and Women: A Task-Avoidance Strategy in a Laboratory Setting. *Journal of Research in Personality*, 34(1), 73-83.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance* (ss. xi, 291). Stanford University Press.
- Flett, G. L., Blankstein, K. R., & Martin, T. R. (1995). Procrastination, Negative Self-Evaluation, and Stress in Depression and Anxiety. İçinde J. R. Ferrari, J. L. Johnson, & W. G. McCown (Ed.), *Procrastination and Task Avoidance-Theory, Research and Treatment* (ss. 137-167). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0227-6_7
- Güngör, A. (2023). Öğretmen Adaylarının Akademik Erteleme Davranışlarının Farklı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi: Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği. *Turkish Academic Research Review*, 8(3), 1236-1253. <https://doi.org/10.30622/tarr.1340780>
- Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991). Perfectionism in the Self and Social Contexts: Conceptualization, Assessment, and Association With Psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(3), 456-470.
- Joormann, J., & Stöber, J. (1997). Measuring facets of Worry: A Lisrel analysis of the Worry Domains Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 23(5), 827-837. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(97\)00075-5](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(97)00075-5)

- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Lay, C. H. (1986). At last, my research article on procrastination. *Journal of Research in Personality*, 20(4), 474-495. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(86\)90127-3](https://doi.org/10.1016/0092-6566(86)90127-3)
- Mertens, D. M. (2010). *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. SAGE.
- Milgram, N. (Noach), Mey-Tal, G., & Levison, Y. (1998). Procrastination, generalized or specific, in college students and their parents. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 297-316. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00044-0](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00044-0)
- Milgram, N., & Tenne, R. (2000). Personality correlates of decisional task avoidant procrastination. *European Journal of Personality*, 14(2), 141-156. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0984\(200003/04\)14:2<141::AID-PER369>3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0984(200003/04)14:2<141::AID-PER369>3.0.CO;2-V)
- Muraven, M., & Baumeister, R. F. (2000). Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle? *Psychological Bulletin*, 126(2), 247-259. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.2.247>
- Ok, Ü. (2016). The Ok-Religious Attitude Scale (Islam): Introducing an instrument originated in Turkish for international use. *Journal of Beliefs & Values*, 37(1), 55–67. <https://doi.org/10.1080/13617672.2016.1141530>
- Özer, A., & Altun, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Erteleme Nedenleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(21), 45-72.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice* (ss. xii, 548). Guilford Press.
- Prochaska, J. O., & DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(3), 390-395. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.51.3.390>
- Sirois, F. M., Molnar, D. S., & Hirsch, J. K. (2017). A Meta-Analytic and Conceptual Update on the Associations between Procrastination and Multidimensional Perfectionism. *European Journal of Personality*, 31(2), 137-159. <https://doi.org/10.1002/per.2098>
- Sirois, F., & Pychyl, T. (2013). Procrastination and the priority of short-term mood regulation: Consequences for future self. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(2), 115-127. <https://doi.org/10.1111/spc3.12011>

- Solomon, L. J., & Rothblum, E. D. (1984). Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. *Journal of Counseling Psychology*, 31(4), 503-509. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.31.4.503>
- Steel, P. (2007). The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological Bulletin*, 133(1), 65-94. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.65>
- Şentepe, A., & Güven, M. (2015). Kişilik özellikleri ve dindarlık ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31), 25-44.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using multivariate statistics* (Seventh edition). Pearson.
- Türkarşlan, K. K., & Canel-çınarbaş, D. (2021). Akademik erteleme sorunlarının psikanalitik kendilik psikolojisi açısından incelenmesi: Bir vaka çalışması. *Journal of Clinical Psychology Research*, 5(1), 52-65. <https://doi.org/10.5455/kpd.26024438m000030>
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi: Çukurova Üniversitesi örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 66-116.
- Yüksel, M. Y., Sayın, M., & Dinç, S. (2020). Lise Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışlarının Yordanmasında Bilişsel Esneklik ve Ruminasyonun Etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 202-218. <https://doi.org/10.21733/ibad.776439>